

Lector dr. Ramona Delia Popescu
Dr. Cosmin-Marian Văduva
Facultatea de Drept, Universitatea din București

Sociologie juridică

Clarificări conceptuale și aplicații

Editura
Hamangiu
2020

Capitolul al VI-lea. Controlul social.

Implementarea dreptului

Secțiunea 1. Precizări prealabile

Așa cum am arătat, societatea este guvernată de o varietate de norme sociale. Modalitatea în care societatea apreciază acceptarea acestora și conformarea indivizilor și a grupurilor față de aceste norme poartă denumirea de control social. În consecință, **controlul social** se referă la practicile sistematice pe care grupurile sociale le dezvoltă pentru a încuraja conformitatea cu normele, regulile, legislația și pentru a descuraja devianța.

Astfel, societatea dispune de propriul ansamblu specific de mijloace și instrumente de control social, la toate nivelurile. În familie, trebuie să ne ascultăm părinții, la școală trebuie să respectăm normele standard de conduită, la locul de muncă trebuie să respectăm un sistem formal de reguli, iar la nivel statal, autoritățile statului elaborează și implementează norme sociale.

Majoritatea dintre noi respectăm și acceptăm normele sociale de bază și presupunem că și ceilalți vor face la fel. Astfel, ne supunem instrucțiunilor date de polițiști, urmăm regulile stabilite de Regulamentul de ordine interioară, de zi cu zi, la serviciu, ne plasăm în partea din spate a liftului pentru a permite intrarea altor persoane, ne deplasăm pe partea dreaptă pe benzile rulante la ieșirea din metrou. Asemenea comportamente reflectă un proces efectiv de socializare față de standardele dominante dintr-o cultură. În același timp, suntem conștienți de faptul că ceilalți indivizi, grupurile din care facem parte și instituțiile se așteaptă să ne comportăm în consecință. Această așteptare se concretizează în sancțiuni, pedepse sau recompense pentru conduita respectivă în raport cu o anumită normă socială. Dacă eșuăm să respectăm norma, suntem pasibili de pedeapsă prin sancțiuni informale (cum ar fi teama, ridiculizarea etc.) sau formale (cum ar fi închisoarea sau amenda).

În consecință, **mecanismele de control social** sunt interne sau externe. **Mecanismele interne de control social** se realizează prin intermediul procesului de socializare: indivizii internalizează normele și valorile din societate care prescriu comportamentele acceptate și apoi le respectă în

viața de zi cu zi. Pe de altă parte, **mecanismele externe** implică folosirea sancțiunilor în cazul comportamentelor interzise și stabilesc pedepsele pentru cei care încalcă regulile.

Marea provocare pentru realizarea controlului social efectiv este aceea că adesea oamenii primesc mesaje concurente privind modul în care ar trebui să se comporte. Spre exemplu, în vreme ce autoritățile statale stabilesc cu claritate ce reprezintă un comportament acceptabil, prietenii sau colegii de muncă pot să încurajeze un comportament diferit. Din punct de vedere istoric, măsurile legale privind prevenirea discriminării bazate pe criterii de rasă, religie, sex, vârstă și orientare sexuală au fost dificil de implementat, întrucât mulți oameni au încurajat în mod tacit încălcarea acestora.

Adepții teoriei funcționaliste susțin că oamenii trebuie să respecte normele sociale dacă doresc ca grupul sau societatea să supraviețuiască. În opinia acestora, societatea nu poate funcționa dacă majoritatea oamenilor nu respectă standardele normale de comportament. Pe de altă parte, adepții teoriei conflictuale arată că funcționarea cu succes a societății rezultă din opoziția față de normele sociale a celor care dețin puterea, aceasta fiind, spre exemplu, modalitatea prin care femeile au obținut drept de vot sau au fost garantate drepturile civile indivizilor.

Secțiunea a 2-a. Evoluția noțiunii de control social

Începând cu secolul al XIX-lea, noțiunea de control social a fost utilizată în sociologie pentru a desemna capacitatea societății de a se auto-reglementa fără a recurge la forță. Acest sens larg al noțiunii, în vogă până la cel de-al doilea război mondial, desemna autogovernarea înțeleasă ca nevoia continuă a societății de integrare prin socializare.

Astfel, adepții acestei teorii^[1], sociologii americani George Herbert Mead (1934) și Edward Alsworth Ross (1926), au definit controlul social ca fiind abilitatea indivizilor de a își modifica propriul comportament ținând

---

^[1] E.A. Ross, *Social Control*, în *American Journal of Sociology* nr. 5/1896, vol. 1, p. 513; E.A. Ross, *The System of Social Control*, în *American Journal of Sociology* nr. 6/1898, vol. 3, pp. 809-828; G.H. MEAD, *The Genesis of the Self and Social Control*, în *International Journal of Ethics* nr. 3/1925, vol. 35, pp. 251-277.

seama de așteptările celorlalți, armonizând astfel controlul de sine și controlul social exercitat de alții. Ei au subliniat rolul instituțiilor din societate în promovarea controlului social și au identificat dreptul ca una din acele instituții, alături de educație, opinia publică și religie.

Începând cu cel de-al doilea război mondial, s-a constatat o schimbare de paradigmă, societatea consensuală nemaiputând fi acceptată având în vedere atrocitățile războiului, manifestările fasciste și nazismul, comunismul, Războiul Rece și cursa pentru înarmarea nucleară. Astfel, controlul social avea în vedere forme de represiune și de constrângere care sunt instituite nu prin socializare în norme, ci prin intermediul forței și al puterii. Adepții acestei modalități de înțelegere a noțiunii de control social^[1], sociologii Frances Fox Piven și Richard Cloward, au argumentat că bunăstarea reprezintă un efort pentru exercitarea controlului asupra anumitor clase sociale, cum ar fi săracii și șomerii, pentru a pacifica clasele sociale defavorizate economic și a preveni rebeliunea socială.

Începând cu anii '50, controlul social desemna mecanismele și instituțiile care definesc și răspund de criminalitate și/sau devianță. Astfel, controlul social este conceptualizat ca răspunsul funcțional la criminalitate, reacția societății față de devianță. Din perspectiva teoriilor promovate de Edwin Sutherland (1973), respectiv de Robert Sampson și John Laub (1993)^[2], controlul social este conceput ca o variabilă dependentă cauzată de criminalitate, funcționând ca un mecanism de redresare față de criminalitate. Aceștia din urmă au dezvoltat **teoria controlului social informal** în funcție de vârstă pentru a explica devianța și criminalitatea de-a lungul vieții unui individ. Calea spre devianță sau spre conformare este determinată de instituțiile sociale cheie pentru controlul social în tranziția spre viața de adult, cum ar fi serviciul militar, căsătoria, serviciul (jobul). Astfel, constrângerile sociale puternice sunt cele care îl îndepărtează pe individ de un comportament delincvent în perioada de maturitate, chiar dacă în

---

[1] F.F. PIVEN, R. CLOWARD, *The Weight of the Poor: A Strategy to End Poverty*, disponibil on-line la adresa <http://www.thenation.com/article/weight-poor-strategy-end-poverty/>.

[2] R. SAMPSON, J. LAUB, *A Life-Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency*, disponibil on-line la adresa http://scholar.harvard.edu/sampson/files/1997_act_laub.pdf; R. SAMPSON, J. LAUB, *Understanding desistance from crime. Crime and Justice* 28, 2001, pp. 1-69, disponibil on-line la adresa https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/3226958/Sampson_UnderstandingDesistance.pdf?sequence=4.

perioada copilăriei a experimentat un comportament deviant. Ostilitatea față de fenomenul deviant este graduală și este determinată de cumulara constrângerilor sociale care apar de-a lungul vieții unui individ (spre exemplu, efectul unei căsătorii solide se manifestă în timp și, odată cu trecerea timpului, este inhibat comportamentul deviant).

Din perspectiva **teoriei etichetării** promovată de Howard Becker și Edwin Schur, controlul social este văzut ca un element constitutiv al criminalității, întrucât ca răspuns la aceasta, societatea impune un sistem de control prin incriminarea faptelor deviante^[1].

Potrivit lui Becker, cei care elaborează regulile care definesc comportamentul deviant, inclusiv faptele penale, sunt acele persoane ale căror poziții sociale le dau puterea de a elabora și de a aplica normele sociale pentru toți membrii societății (*moral entrepreneurs*). Astfel, membrii societății care elaborează regulile care definesc comportamentul deviant, inclusiv faptele penale, sunt cei care creează delincvenții (*outsiders*).

Din perspectiva **teoriei conflictuale**, controlul social este văzut ca ansamblul condițiilor socio-economice ale societății în evoluția lor istorică, precum și mecanismele și instituțiile mobilizate pentru menținerea ordinii.

Astfel cum am arătat deja în secțiunea dedicată teoriilor postmoderne vizând cauzele devianței, cel care a influențat în mod decisiv teoria controlului social a fost filozoful francez Michel Foucault^[2], preocuparea majoră a acestuia în studiile sale privind puterea fiind transformarea calitativă a pedepsei de-a lungul istoriei. Astfel, studiile sale s-au concentrat în mod special pe dispariția ideii de pedeapsă ca spectacol public și violent centrat pe suferință fizică (torturarea lentă și violentă a delincvenților în piața publică) și pe apariția sistemului modern al penitenciarelor bazate pe supravegherea sufletului (stabilirea în detaliu a strategiilor, tehnicilor, tacticilor și funcționarea concretă a acestora în vederea exercitării puterii asupra sufletului). Noile forme de pedeapsă trebuie să fie lipsite de arbitrar, dar și specifice fiecărui tip de faptă, astfel încât să producă efecte pozitive asupra reeducării și reintegrării delincventului.

---

[1] Disponibil on-line la adresa <http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/2311/Labeling%20Theory.pdf>.

[2] M. FOUCAULT, *Panopticism*, în *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, Vintage Books, 1995, disponibil on-line la adresa <http://foucault.info/doc/documents/disciplineandpunish/foucault-disciplineandpunish-panopticism-html>.

Noua formă de putere care a apărut odată cu transformarea torturii în închisoare constituie, în viziunea lui Foucault, **disciplina**. Disciplina este văzută ca o mașinărie a puterii în cadrul căreia corpul este manipulat, antrenat, modelat și făcut să se supună. Tehnicile prin care se realizează disciplina sunt: indivizii trebuie plasați în spații închise, în celule individuale, cu alocarea corespunzătoare a acestora în locurile de deținere; activitățile deținuților sunt atent controlate și coordonate din punct de vedere al timpului; activitățile deținuților sunt alcătuite din subactivități; localizarea deținuților în vederea obținerii unei eficiențe maxime. Expresia supremă a disciplinei este regăsită în *Panopticon*, un sistem de supraveghere care are forma unei închisori circulare în care fiecare deținut este plasat într-o celulă și observat de un supraveghetor care se află în mijlocul clădirii. Fiecare deținut este vizibil supraveghetorului, însă deținuții nu pot vedea când și de către cine sunt supravegheați. Disciplina nu este specifică locurilor de detenție, ea fiind specifică întregii societăți, fiind un sistem de corecție care determină indivizii să se supună prin intermediul izolării, muncii și adaptării pedepsei în funcție de posibilitățile de reeducare. *Panopticon* devine astfel o modalitate de disciplinare a societății în ansamblul ei. Potrivit lui Foucault, puterea disciplinară influențează sufletul individului spre supunere, ea fiind productivă și utilă. Natura disciplinară a societății moderne nu explică toate formele de putere, fiind încă persistente urme ale torturii și ale altor forme tradiționale de putere^[1].

Spre exemplu, semne ale torturii se regăsesc și în societatea contemporană, în strânsă legătură tot cu mediul penitenciar. Astfel, România a fost condamnată de nenumărate ori de Curtea Europeană a Drepturilor Omului^[2] pentru încălcarea art. 3 din Convenția europeană a drepturilor omului^[3].

Pe de altă parte, sociologii au acordat atenție sporită evoluției funcțiilor avute de **poliție**, ca mecanism primar de control social, de-a lungul

---

[1] M. DEFLEM, *op. cit.*, pp. 232-234.

[2] C.E.D.O., *Flămânzeanu c. României*, Hotărârea din 4 noiembrie 2014 (www.echr.coe.int); C.E.D.O., *Cucu c. României*, Hotărârea din 13 noiembrie 2012 (www.echr.coe.int); C.E.D.O., *L.Z. c. României*, Hotărârea din 3 februarie 2009 (www.echr.coe.int); C.E.D.O., *Olteanu c. României*, Hotărârea din 14 aprilie 2009 (www.echr.coe.int).

[3] Potrivit articolului indicat, nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.

timpului și multiplelor sale forme de manifestare, în funcție de tehnologiile adoptate în munca de teren, structura organizatorică a poliției și profesionalizarea poliției.

Inițial, rolul poliției avea în vedere asigurarea binelui indivizilor pe baza unui sistem de guvernământ care include toate aspectele posibile ale vieții publice: educație, sănătate, religie, comerț, fără să fie considerat un instrument de impunere a legii (*law enforcement*).

Ca urmare a evoluției societății, a devenit crucial rolul poliției, ca instrument de impunere a legii, pentru menținerea ordinii publice și asigurarea controlului criminalității. În strânsă legătură cu aceste evoluții socio-istorice au evoluat și strategiile și tehnologiile utilizate de poliție în timp și spațiu. Spre exemplu, creșterea infracționalității organizate și sofisticate a generat apariția unor strategii polițienești speciale – investigatorii sub acoperire – folosite nu numai pentru realizarea controlului criminalității, dar și pentru supraveghere politică.

O analiza specială necesită Recomandarea nr. 10 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei din 20 aprilie 2005^[1] privind tehnicile speciale de investigare în legătură cu infracțiunile grave, inclusiv actele de terorism. Conform acestei recomandări, se realizează o definiție unanim acceptată de statele membre ale Consiliului Europei cu privire la noțiunea de „tehnicile speciale de investigare”. Astfel, tehnicile speciale de investigare desemnează acele metode de care utilizează autoritățile competente în derularea anchetelor penale și care au drept scop depistarea sau anchetarea unor infracțiuni grave și a unor suspecti, în vederea culegerii de informații, astfel ca persoanele în cauză să nu aibă cunoștință de acest lucru.

În legislația procesual-penală din România, procedeele investigative circumscrise noțiunii generale de „tehnicile speciale de investigare”, denumite de legiuitor „metode speciale de supraveghere sau cercetare”, sunt enumerate expres și limitativ în Codul de procedură penală la art. 138. Astfel, constituie metode speciale de supraveghere sau cercetare următoarele:

- a) interceptarea comunicațiilor ori a oricărui tip de comunicare la distanță;
- b) accesul la un sistem informatic;

---

[1] Disponibilă on-line la adresa https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/Rec_2005_10.pdf.

- c) supravegherea video, audio sau prin fotografiere;
- d) localizarea sau urmărirea prin mijloace tehnice;
- e) obținerea datelor privind tranzacțiile financiare ale unei persoane;
- f) reținerea, predarea sau percheziționarea trimiterilor poștale;
- g) utilizarea investigatorilor sub acoperire și a colaboratorilor;
- h) participarea autorizată la anumite activități;
- i) livrarea supravegheată;
- j) obținerea datelor de trafic și de localizare prelucrate de către furnizorii de rețele publice de comunicații electronice ori furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului.

Articolul 148 din Codul de procedură penală stabilește condițiile folosirii investigatorilor sub acoperire. Astfel, autorizarea folosirii investigatorilor sub acoperire se poate dispune de procurorul care supraveghează sau efectuează urmărirea penală, pe o perioadă de maximum 60 de zile, care poate fi prelungită pentru motive temeinic justificate pe perioade de 60 de zile pentru maxim 1 an, cu câteva excepții expres prevăzute de lege. Autorizarea se dispune dacă:

a) există o suspiciune rezonabilă cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni contra securității naționale, precum și în cazul infracțiunilor de trafic de droguri, de efectuare de operațiuni ilegale cu precursori sau cu alte produse susceptibile de a avea efecte psihoactive, infracțiunilor privind nerespectarea regimului armelor, munițiilor, materialelor nucleare, al materiilor explozive și al precursorilor de explozivi restricționați, trafic și exploatarea persoanelor vulnerabile, acte de terorism sau asimilate acestora, de finanțare a terorismului, spălare a banilor, falsificare de monede, timbre sau de alte valori, falsificare de instrumente de plată electronică, în cazul infracțiunilor care se săvârșesc prin sisteme informatice sau mijloace de comunicare electronică, șantaj, lipsire de libertate în mod ilegal, evaziune fiscală, în cazul infracțiunilor de corupție, al infracțiunilor asimilate infracțiunilor de corupție, al infracțiunilor împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene ori în cazul altor infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de 7 ani sau mai mare ori există o suspiciune rezonabilă că o persoană este implicată în activități infracționale ce au legătură cu infracțiunile enumerate mai sus;

b) măsura este necesară și proporțională cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale, date fiind particularitățile cauzei, importanța informațiilor sau a probelor ce urmează a fi obținute ori gravitatea infracțiunii;

c) probele sau localizarea și identificarea făptuitorului, suspectului ori inculpatului nu ar putea fi obținute în alt mod sau obținerea lor ar presupune dificultăți deosebite ce ar prejudicia ancheta ori există un pericol pentru siguranța persoanelor sau a unor bunuri de valoare.

Investigatorii sub acoperire sunt lucrători operativi din cadrul poliției judiciare sau, în cazul investigării infracțiunilor contra securității naționale și infracțiunilor de terorism, lucrători operativi din cadrul organelor de stat care desfășoară, potrivit legii, activități de informații în vederea asigurării securității naționale.

Investigatorii sub acoperire pot fi audiați ca martori în cadrul procesului penal în aceleași condiții ca și martorii amenințați.

Rolul tehnologiilor moderne în transformarea controlului social se extinde însă dincolo de utilizarea lor de către poliție, ca agent formal al controlului. Astfel, tehnologiile avansate s-au difuzat în societate, devenind o parte normală a vieții sociale moderne. Aceste noi forme tehnologice de realizare a controlului social sunt aplicate tuturor, realizând o supraveghere detaliată a tuturor, fără să se realizeze o distincție între viața publică și cea privată, nici distincții de clase sociale. Orice individ este captiv într-un sistem larg de control prin sistemele avansate de supraveghere, cum sunt camerele video și televiziunea cu circuit închis și prin sistemele de stocare electronică a datelor. Mijloacele moderne de supraveghere determină indivizii să acționeze într-un anumit mod, ele având puterea de a trece granițele spațiului și timpului, fiind universale și aplicate în societățile democratice ca o consecință ironică a relativei absențe a represiunii fățișe și a forței brute.

În acest context, principala preocupare generată de noile tehnologii de supraveghere, deși performante din punct de vedere economic, este protecția drepturilor civile, în special dreptul la viață privată. Din punctul de vedere al individului, este importantă protecția dreptului la viață privată, întrucât abilitatea de a controla informația despre sine este strâns legată de demnitatea umană, respectul de sine și bunăstarea personală. Din punctul de vedere al societății, confidențialitatea în relațiile sociale poate îmbunătăți fluxul comunicațional în relațiile profesionale. Aceste relații se bazează pe încredere, cum ar fi relația dintre doctor și pacient, dintre avocat și client etc. Într-un sens larg, asigurarea protecției vieții private este un indicativ al valorilor pe care o națiune caută să le întruchipeze.

Funcțiile^[1] controlului social sunt:

1. prevenirea conduitelor neconforme;
2. limitarea conduitelor derapante;
3. eliminarea abaterilor de la normativitatea existentă.

Reflectați și analizați!

În ce măsură societatea actuală, prin formele de supraveghere promovate, constituie o societate panoptică?

Secțiunea a 3-a. Forme de control social

Prin intermediul mecanismelor de control social sunt impuse normele sociale și este sancționată încălcarea lor, la toate nivelurile vieții sociale și în toate grupurile: familie, grupul de prieteni, cluburile sociale, rețelele, mulțimile etc. Astfel, în familie, părinții îi pedepsesc pe copii, dacă încălcă normele sociale, prin mustrare, violență corporală, lipsirea de bunuri pentru o anumită perioadă de timp^[2]; grupurile de prieteni îi pedepsesc prin excludere pe cei care nu respectă regulile nescrise impuse de grup, iar organizațiile îi exclud pe cei care nu își însușesc rolul pe care trebuie să îl joace în calitate de membri ai acestei organizații potrivit statutelor proprii.

În acest din urmă caz, deși este posibilă excluderea din rândul organizației pentru nerespectarea standardelor de comportament prevăzute de statutele proprii, de exemplu, pentru încălcarea unor norme deontologice, pentru asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale prevăzute de Constituție este posibilă intervenția autorităților statului.

***

Un exemplu în acest sens este reglementarea, în materia partidelor politice, a dobândirii și pierderii calității de membru de partid. Astfel, potrivit art. 16 alin. (3) din Legea nr. 14/2003 privind partidele politice^[3]: „Dobândirea sau pierderea calității de membru al unui partid politic este

---

[1] L. STĂNILĂ, *op. cit.*, p. 117.

[2] Evident, pedepsele corporale aplicate copiilor sunt interzise și sancționate de dreptul penal. De asemenea, apreciem că este imorală o astfel de practică.

[3] Republicată în M. Of. nr. 408 din 10 iunie 2015.